

Megjelenik
minden hó 15-én
három-négy ívnyi
tartalommal.

AKADÉMIAI ÉRTESÍTŐ

Szerkesztő-
s kiadó hivatal a
Magyar Tudom.
Akadémiában,

SZERKESZTI

SZILY KÁLMÁN.

XV. KÖTET.

1904. Október 15.

10. FÜZET.

Az alföldi sánczok Maros—Duna közti csoportozatának helyrajzi és szerkezeti sajátságai.

(Kivonat Téglás Gábor lt. márczius 7-ikén felolvasott értekezéséből.)

Az Alföldet különböző irányokban átszeldelő régi sáncz-művek, vidékenként váltakozó nevek alatt, megannyi rejtélyként tárnak az utazó elé. Már régi okleveleinkben fel-feltűnedeznek a Nagy árok, Nogu árok, Jarcina, Jarek elnevezések és Székely István Világeronicája 1558-ban a „Cserszárok“ nevét is felöleli. Az utóbbi nevet aztán Csörszárokra formálta a magyar nép érzéke vagy éppen le is fordította Ördögárokra.

Egyelőre azzal a csoportozattal foglalkozik mostani előadásom, mely a *Marostól* a *Dunáig*, vagyis északról délre vonulva „római sáncz“, „Römerschanz“, „Járek“, Jareu, Drumu Trajan, sőt Dilma néven jó a nép ajkán említésbe.

A török kiűzetése után szervezni kezdett katonai őrvidek felmérésével megbízott tisztek térképeikre a Römerschanzot is több helyen behúzták, a nélkül azonban, hogy ezen sánczok közelebb meghatározására vagy éppen leírására kiterjeszkedtek volna. Így egy 1761-ben a Temeschwarer Banatról szerkesztett térképen¹ megtaláljuk mindazt, a mit *Griselini Ferencz* 1776-beli körútjából feljegyzett. Könyve és térképe² tette hazánkban emlegetés tárgyává a római sánczokat, habár rövid vonatkozása világosan elárulja, hogy ezen sánczokat tüzetesebben nem vizsgálta s rendszeresen nem vette fel ő sem.

Mintfogya pedig e sánczokat az újabb telepések szorgalma

¹ *Temeswarer Banat* abgetheilt in seine District und Process Anno 1761. A bécsi csász. és kir. hadügyminiszterium levéltárában őrzött térképet *Szentkláray Jenő* „Száz év Délmagyarország újabb történetéből“ című műve közölte.

² Franz Griselini: „Versuch einer politischen und natürlichen Geschichte des temeschwarer Banats in Briefen an Standespersonen und Gelehrte.“ Wien. Erster und zweiter Theil 1780.

következetes elv szerint építi fel szerkezetét, a kidolgozásban tudományosabb módszerrel és nagyobb önállósággal jár el: akkor a jövő pályázaton a siker biztosabb kilátásával jelenhetik meg. Mert *a nyílt megbízásra még elég kezességet nem nyújt*. Ellenben tisztelettel ajánljuk, hogy méltóztassék *a pályátételt újra kitűzni*.

Kolozsvár, 1904 január 31.

Széchy Károly.

II.

Jelentés az Akadémiák Szövetségének Londonban tartott második nagygyűléséről.

Tekintetes Akadémia! Az Akadémiák Nemzetközi Szövetségének képviselői második nagygyűlésükre Londonban találkoztak f. évi május hó 25—31. napjain. Az angol *Royal Society* volt ez alkalommal a vezető Akadémia.

Mióta a Szövetség 1901 áprilisban első közgyűlését Párisban tartotta, a Szövetséget alkotó akadémiákhoz még két tudós testület csatlakozott, egy régibb idő óta fennálló akadémia: a madridi *Real Academia de Ciencias*, melynek elnöke a híres drámaíró természet-tudós *José Echegaray* és az Angolországban csak harmadéve fennálló *British Academy*, melynek élén *Lord Reay* áll, kit a cambridgei egyetem cancellárja, dr. *Chase* a minap az angolok közt a leginternationalisabb szellemnek jellemzett. Az akadémiák e legifjabbika a „Szövetség gyermekének“ nevezi magát. A nemzetközi akadémiai szervezet első ülésein előtűnt azon hézag tudatának köszöni eredetét, hogy Angolországban eddigelé csakis az exact tudományok voltak központba foglalva egy nagy és tekintélyes egyetemes tudós társaságban, a *Royal Society*-ben; ellenben a szellemtudományok csoportját képviselő testület nem jelenhetett meg Angolország részéről az Akadémiák Szövetségében. E hézagot pótolja most a „*British Academy for the Promotion of Historical, Philosophical and Philological Studies*“, melynek királyi charterje VII. Edward koronázását megelőző napon (1902 augusztus 8-ikán) kelt, és mely első évi ülését a király születésének évfordulóján, 1903 június 26-ikán tartotta. Ez új akadémia négy osztályra oszlik: 1. a történelmi- és régiségtudományira; elnöke *Bryce*, kinek egyik nagy munkája könyvkiadó-vállalatunk legújabb cyclusában jelent meg magyar fordításban; 2. a philologiaira; elnöke Sir Richard *Jebb*, kinek a görög irodalomtörténetet tárgyaló kis kézikönyvét ugyancsak magyar fordításban birjuk; 3. a bölcsészetre; elnöke *Caird*, és 4. a jogtudományi és nemzetgazdaságira; elnöke Sir C. P. *Ilbert*

Ez új akadémiának, úgymint a madridinak képviselői, a londoni ülősszakban már résztvettek, az utóbbi nem minden nehézség nélkül, a mennyiben jelentkezésében oly szabálytalanságok mutatkoztak, hogy csak nagynehezen volt megállapítható, hogy a madridi akadémiák közt

melyik az, mely a Szövetség tagjául elismerendő : a nyelvmívelő Academia Española, vagy a Real Academia de la Historia, vagy pedig a Real Academia de Ciencias. Tényleg a két utóbb nevezetnek jelentek meg képviselői a Szövetség londoni ülésén.

Összesen 21 akadémia küldött képviselőt: az amsterdami, a bécsi, berlini, brüsseli, budapesti, christianiai, göttingeni, kopenhageni, lipcei, a londoni két akadémia, a madridi két akadémia, a müncheni, a párisi három akadémia (Académie des Inscriptions et Belles-Lettres, Académie des Sciences, Académie des Sciences morales et politiques), a római Reale Academia dei Lincei, a sz.-pétervári, a stockholmi és a washingtoni. Összesen 76 kiküldött volt jelen; közülök 25 a két angol akadémia képviselője; a külföldi akadémiák részéről 51-en jelentek meg; ezek között a washingtonit is két angolországi kultag képviselte.

Az első közülésen Sir Michael Foster-t, a Royal Society volt elnökét választották elnöknek, Lord Reay-t, a British Academy elnökét másodelnöknek; ezeken kívül a jelenlevő külföldi akadémikusok közül négy kiváló tudóst a tiszteletbeli elnök czímével tüntettek ki. A titkárokat tekintettel a Szövetség három tárgyalási nyelvére választották meg; minden határozat, éppen úgy a közüléseken, mint a sectiók tanácskozásain három nyelven formuláztatott, dr. A. D. Waller-től angolul, M. A. de Lapparent-től francziául, Krumbachertől, illetőleg Rieckétől németül.

A megnyitó közülésen Sir Michael Foster fájdalmas kötelességet teljesített, midőn a tanácskozások bevezetéseül a Szövetség nagy veszteségeiről emlékezett meg, Mommsen-ről „the great veteran of historic and classic science“, His-ről, ki az agykutatásokra kiküldött nemzetközi bizottság lelke volt, Marey-ről, kinek intézetét a Szövetség saját tudományos érdekkörébe tartozónak ismerte el.

Néhány szervezeti teendő után, melyek közé a Szövetség végrehajtó tanácsa elnökségét illető alapszabályváltozás is tartozott, melyhez annak idején Akadémiánk is hozzájárult, a közülés áttérhetett egyrészt a Szövetséggel kapcsolatos nagy munkálatokról, másrészt a párisi ülés határozatából folyamatban levő tudományos vállalatok három éves előhaladásáról szóló jelentésekre.

E tárgyak közül különösen kettő van olyan, a mely hivatva van az irodalmak történetében maradandó nyomot hagyni. Az egyik a Royal Society-től kezdeményezett „Exact tudományok irodalmának nemzetközi katalógusa“ (International Catalogue of Scientific Literature), melyről e helyen néh. főkönyvtárnokunk, Heller Ágost ismételve tett jelentést és melynek szervezeti részleteiről ez alkalommal nem kell bőven szólnunk. A Szövetség üléseit megelőzőleg a Katalogus bizottsága ülést tartott, melyen hazánkat Than Károly képviselte. E bizottságnak a Szövetség elé terjesztett jelentése számot ad a munka három éves előrehaladásáról — a különféle tudományok köré-

ből nyolcz kötetet adtak ki — valamint pénzügyi állásáról. Az első év kiadványai, beleértve természetesen a bizottság szervezetének költségeit, 7117 font sterlinget igényeltek; a kötetek eladásából 7083 font térült meg, úgy hogy az első series körülbelül 34 font hiánnyal járt, a melyet ugyan nem lesz nehéz pótolni. Azonban a Royal Society a régebbi irodalom lajstromozását ezentúl a legújabb dolgozatoknak már most történő leltározásával szándékozik egybekapcsolni, miáltal a költség tetemes emelkedése fog előállni. A Szövetség közgyűlése helyesséssel fogadta a jelentést és egy külön resolútióval a szövetkezett Akadémiák támogatásába ajánlotta a vállalatot. Együttal örvendetes tudomásul szolgálhatott a British Academy az a jelentése, hogy a testvéradadémia körében arra készülnek, hogy a philologiai és történelmi tudományokról egy hasonló célú nagy bibliographiai segédesszöveget állítsanak elő, minőt a Royal Society az exact tudományokról nyújt.

A másik nagy vállalat, melylyel az első közülés foglalkozott, a *Leibnitz munkáinak teljes kiadása*, melyre, mint most három éve jelentettük, a berlini Akadémia, a francia Académie des Sciences és az Académie des Sciences morales et politiques szövetkeztek. *Boutroux* francia akadémikus volt a jelentés előterjesztője. E vállalat előkészítése, melyben a három akadémia egyetértőleg osztozik, javában foly. Megbizottjaik minden könyv- és levéltárt felkutatnak, melyben Leibnitz-kéziratok sejtethők; különösen a hannoveri anyag feldolgozása ígér bő aratást. A gyűjtés és osztályozás a berlini Akadémiától szerkesztett utasítás alapján történik, melyet egy 40 lapnyi nyomtatott füzetben közöltek a tagokkal, tanújele annak a körültekintő komolyságnak, melylyel a két nagy nemzet vezető tudósai, a nemzetközi akadémiai eszme legelső megpendítője, Leibnitz, szellemi hagyatéka egyesítéséhez hozzálátnak. A vállalat végrehajtásának legelső lépése a mindenfelé szétszórt *Leibnitz-kéziratok kritikai katalógusa* lesz, mintegy nyitja annak a 75 kötetre tervezett gyűjteménynek, mely a Leibnitz-kéziratok kiadását fogja magában foglalni. E kritikai katalógussal a Szövetség harmadik ülészakára, azaz 1907-re elkészülnek.

Ezek után áttérhetünk a Szövetség két sectiójának: A) az *exact* B) a *szellemtudományi* sectiók munkálatainak eredményeire, a menyiben határozatok alakjában a záró közülés elé kerültek.

A) Az *exact tudományok* sorában az *agykutatások* ügyében működő központi bizottság tanácskozásai érdekelnek, melyekről annak idején a bizottság munkatársa, *Lenhossék Mihály* tagtársunk szakszerű jelentést terjesztett már Akadémiánk elé. E bizottság indítványa alapján a Szövetség azt a határozatot hozta: hogy „a Szövetségben képviselt egyes akadémiákat felszólítja, hogy a Szövetség nevében lépéseket tegyenek kormányaiknál, vagy egyéb illetékes hatóságaiknál azon czélból, hogy a központi idegrendszer tanulmányozására szolgáló külön szakintézeteket vagy intézet-osztályokat (a special

Institution or Departments of Institutions) alapítsanak, a mennyiben ily célú intézetek az illető országokban még nem léteznének“.

Van szerencsénk e jelentésünk alkalmából e határozatnak a mi részünkről megfelelni.

Továbbá a párisi Académie des Sciences azon javaslatával foglalkozott az A) sectio, hogy a földrengési kutatások egy helyen központosíttassanak, egy tudományos testületben, melyben az ily kutatásra szükséges szaktudományok: csillagászat, geodesia, physika, geologia kellőleg képviselve legyenek. Ez indítvány ellenében a szentpétervári Akadémia célszerűbbnek tartja a helyi seismologiai bizottságokat, a minők a bécsi és sz.-pétervári akadémiák mellett vannak szervezve és kellő költségvetéssel támogatva. A Szövetség azt a határozatot hozta, hogy egy általa kiküldött bizottság egyelőre a seismologia körébe tartozó azon feladatokat tanulmányozza, melyek internationalis közreműködésre alkalmasak és hogy előterjesztést tegyen azon módokról és eszközökről, melyekkel a központi szervezet a létező helyi intézkedések mellett üdvös eredményre vezethetne. Az elnök a nála benyújtandó javaslatot az egyes akadémiákkal fogja közölni azzal a czállal, hogy ezek, hozzájárulásuk esetén, országaik kormányait az ügynek megnyerjék.

Ezzel kapcsolatban áll azon határozat is, hogy: a földrengésnek kitett hegylánczatokon színvonalméréseket tegyenek azon célból, hogy meghatározható legyen, vajjon e lánczatok egyensúlyban vannak-e, vagy pedig emelkedésnek és süllyedésnek vannak-e alávetve; továbbá: hogy súlyméréseket eszközöljenek annak kikutatására, hogy a tömegek miképen oszolnak szét a föld belsejében és hogy milyenek a földkéreg merevségi és egyensúly-viszonyai.

A göttingeni Akadémia indítványára, a Szövetség gondoskodni fog a levegő-villamossági tűneményeknek két éven át különféle állomásokon összehangzó megfigyeléséről; valamint foglalkozni fog a földmágnesség megfigyelésével a tengeren.

Mindezen kutatások előkészítésére szakbizottságok küldettek ki.

Végül kapcsolatban azokkal, a miket 1901-ben Párisban a dél-körívre nézve határoztak, a Szövetség diplomatiái közbenjárást óhajtott arra nézve, hogy a Struve-féle iv Egyiptomon át kiterjesztessék és azon reménynek ad kifejezést, hogy a német kormány, a berlini Akadémia közbenjárásával, megteszi a szükséges lépéseket, hogy az ivet a Tanganyika-tóig kiterjesszék oly háromszögek kitévése által, melyek vagy a tón át, vagy pedig keleti partjának hosszában terjednek.

Szóba került még a *Marey-intézet* is, mely szervezeténél fogva kezdettől a Szövetség eszmekapcsolatába helyezkedett. Még maga az azóta elhalt Marey szerkesztette f. é. május hó 4-iki kelettel a Szövetséghez intézett jelentést az intézet munkálatairól és sikereiről. A közülés örvendés tudomásul vehette csak a jelentés tartalmát és újból tagokat nevezett ki a nemzetközi intézethez.

B) Az *irodalmi sectio* tárgyai is egyrészt a párisi eszmecserének képezték folytatását, másrészt újabb tudományos igények megpendítésére vezettek. Jelentést tettek némely, a párisi gyűlésen elhatározott ügy haladásáról azon három év alatt, mely a Szövetség legelső közgyűlése óta lefolyt. A berliniek erőlyesen vették kezükbe a kéziratok kölcsönzésének ügyét és a porosz kormány útján, nem minden nehézség nélkül, folytatják a diplomatiái tárgyalásokat arra nézve, hogy a kéziratoknak külföldre való kölcsönzése elé az eddig elzárkózó könyvtárak akadályt ne gördítsenek. Tudva van, hogy leginkább az angol és az olasz könyvtárak részéről forognak fenn ez ügyben százados hagyományok szentesítette nehézségek. Míg még Indiából is könnyen lehet európai tudósnak lakóhelye nyilvános könyvtáraiba kéziratot kapni, addig p. o. a Bodleyana vagy a British Museum még mindig azt követelik, hogy kézírataik használatára az ember Oxfordba s Londonba utazzék. Már most a berliniek a Szövetkezettől megállapított szabályzat alapján azon fáradoznak, hogy a kézirat-kölcsönzés egységes nemzetközi alapon szabályoztassék, még pedig az Európa legtöbb könyvtárában már eddig is dívó liberalis irányban. Előrelátható, hogy a régi szabályaik révén hajthatatlanul makacszkodó intézetek ellenállásának megtörése a diplomatia elé is nehéz munkát tűz, de — a berliniek úgy hiszik — az eredménynek nem minden reménye nélkül.

Akadémiánk képviselőjének indítványára a Szövetkezet azon óhaját fejezte ki, hogy tekintettel a kairói könyvtár kézíratos kincseinek nagy fontosságára, a keleti kutatások szempontjából: a kezdeményező berlini Akadémia az egyiptomi kormányt is belevonja azon diplomatiái eljárásba, melyet a Szövetkezet megbízásából folytat.

Nagyon kedvező jelentést tehetett *de Goeje*, az iszlám encyclopaediája bizottságának elnöke azon ügy állásáról, melyet Akadémiánk is erkölcsi és anyagi támogatásával elősegít. Ez év végeig beteljesül a vállalatnak első előmunkálata: a feldolgozandó czimzők jegyzéke, melyet aztán vizsgálás és pótlás céljából a bizottság egyes szakembereinek adnak át; e rostálás végrehajtása után a szerkesztőség az egyes cikkeknek a hivatott munkatársak között feloszthatja. Nagyon örvendetes, hogy azon 11 akadémiához, melyek e fontos vállalat támogatására szövetkeztek, most a Szövetkezet újabbán hozzájáruló két tagja is csatlakozott: a madridi akadémia, mint oly ország tudományos központja, mely évszázadokon át annak a muszlim műveltségnek volt színtere, mely a renaissance megindulásáig oly nagy hatást tett a nyugati tudományosság fejlődésére; továbbá az európai akadémiák legifjabb csemetéje, a British Academy. Ennek elnöke, *Lord Reay*, 1903 június 26-ikán tartott első megnyitó beszédében néhány lelkes szót szentelt éppen ezen tudományos vállalat fontosságának. „Nincs szükség — úgymond — hogy bővebben szóljak ily kiadvány nagy fontosságáról ezen ország szempontjából. Angolországnak vannak a legtöbb mohammedán alattvalói és *valóságos botrány volna*, ha nem

vennök ki részünket e nagy tudományos vállalkozásból“ („it would be nothing less than a scandal if we shirked our share of this great scholarly undertaking“).

Elénk vita fejlődött a göttingeni, lipcsei, müncheni és bécsi akadémiáknak a „Mahabharata“ című nagyterjedelmű ind eposz kritikai kiadásának eszközzésére vonatkozó indítványa körül. Ez ügyet, mely már évtizedek óta járja be az orientalisták congressusait, az európai szanszkritisták nem szűnnek meg tudományuk egyik elsőrendű feladataként kitűzni. A 85,000 distichonra terjedő eposzt „a hinduság evangéliumának tekintik, mely két évezred óta a brahmán India szellemi látókörét jelöli ki“. Ennélfogva nemcsak mint a világirodalom nagy-szerű emléke mutatkozik nagyfontosságúnak, hanem úgy is, mint egyik előkelő aknája a hindu vallás, monda, kosmologia, bölcsészet, jog és szokás ismeretének az időszámításunk kezdetének idejére nézve. E fontos munkának nem létezik egységes szövege. Az északi ind szövegektől lényegesen különböznek a déliek. Meg a kommentárok sokrészt más-más szövegeket mutatnak fel. Az indítványozó akadémiák ennélfogva a „Mahabharata“ kritikai szövegkiadását tűzik ki. Ezt sok előmunkálat kell hogy megelőzze: az összes megkerithető szövegek egybegyűjtése Európában és magában Indiában, északon és délen; ez alapon a hagyomány szétágazásának családok szerinti megállapítása és végül ez anyag összehasonlítása révén az eredeti szöveg helyreállítása. Az indítványozók költségvetést is terjesztenek elő. Tizenkét éven át évenként 10,000 márkára, vagyis összesen 120,000 márkára volna szükségük ezen körülbelül 700 ivre terjedő munka eszközzésére, a munkatársak szerény díjazása mellett.

Az indítványozó akadémiák ellenében a párisi Académie des Inscriptions et Belles-Lettres egy beható jelentésben kifejti, hogy az előmunkálatok még nem érettek annyira, hogy a Szövetség az indítványozott mű nyélbeütésére az időt elérkezettnek tarthatná. Még nincsen előterjesztve az egybeállítandó kéziratok lajstroma, nincsenek tekintetbe véve azon előző tanulmányok sem, melyekre a Mahabharata kiadójának az eposz javán, maláj, kanáriai stb. fordításai körül kiterjednie kell. E régi fordítások is az alapul szolgáló szövegek jelentékeny eltéréseire engednek következtetést. Mindezen részletek megállapítása nélkül a francia akadémiкусok szerint nem igen tartható az ügy eléggé érettnak arra, hogy a kivitelről konkrét alakban lehessen határozni.

A sectio a két nézet pártolóinak alapos és gondolatébresztő eszmecseréje után megelégedett azzal, hogy a Mahabharata kritikai kiadásának fontosságát elismerje és az előmunkálatok folytatására — mint az ellenpárt egyik képviselője mondá — „áldását“ ráadja.

Minden tekintetben tanulságos volt azon eszmecsere, melyet a British Academy nevében Sir Richard Jebbtől előadott indítvány idézett elő. Az új akadémia nagy fába vágta fejszét; egy *Thesaurus*

Graecus szerkesztését óhajtja megindítani, a görögség nyelvtörténeti szótárát, mely a most már javában folyó Thesaurus Latinusnak a görög szókincset, e nyelv legrégebb emlékeitől a byzanci irodalomig felölölő édes testvére lehetne. A vita folyamán mindinkább kidomborodott ez indítvány eszményi természete; de előtűntek végrehajtásának nehézségei is. A Thesaurus Latinus jelenlevő szerkesztői és munkatársai keserves tapasztalataik alapján jó tanácssal böven szolgálhattak. Bár positiv eredményt e vita nem mutatott fel, mégis az a haszna volt, hogy a philologia egy, bár csak távoli időben elérhető célját tűzte a Szövetkezet napirendjére. Mindenesetre a célnak szolgáló folyóirat megindítására fog vezetni, mely, mint annak idején Wölflin latinista folyóirata, a görög nyelvtörténeti és jelentéstani kutatások gyűjtőhelyéül szolgálhat, mely körül a majdan kidolgozandó Thesaurus Graecus előmunkálatai csoportosulnak.

Ugyancsak a British Academy egy *páli szótár* kiadására vállalkozott. A páli nyelv az az ind dialectus, melyen a buddhista irodalom nyilatkozott; ismerete leginkább a buddhismus szempontjából nagyon fontos. E célnak szolgál az 1881 óta Londonban a Royal Asiatic Society kapcsolatában alakult *Pali Text-Society*, mely e nyelv emlékeinek kiadását tűzte ki célul. Most az angol Akadémia e tanulmányok legfontosabb segédeszközét, a páli nyelv szótárát fogja megalkotni.

A Szövetség párisi nagygyűlésén sok vitára adott alkalmat a müncheni Akadémiának, különösen Krumbachertől képviselt azon terve, hogy a nyugati és keleti levéltárakban és klastromokban található historiai jellegű okmányokból Nagy Konstantinus idejétől kezdve a *közép- és újkori görögség Corpusát* akarják megszerkeszteni. Annak idején jelentésünkben behatóan jellemeztük e vállalat célját és historiai fontosságát. A lefolyt három évet a müncheni Akadémia arra használta, hogy a feldolgozandó okmányokról kritikai lajstromot készíttessen: magában véve is már érdemes tudományos munka. E lajstrom a kelet-európai, ázsiai és afrikai levéltárakban és klastromokban őrzött, néha elrejtett összes görög okmánykészletre terjed. 110 negyedrétlapot tesz csak e felsorolás, mely elé Jireček és Krumbacher egy a vállalatról tájékozó tudós bevezetést tettek. E kritikai lajstromból alig van kifejejtve valamely középkori görög okmány; a 100. lap végén ott találjuk Sz. István görög adománylevelét is a veszprémi apáczaklastrom javára, mely okmányt nálunk *Gyomlay Gyula* tanulmányozott.

Látnivaló, hogy egy fontos historiai vállalat nagy alapossággal készült előmunkálata van előttünk, olyan, a milyet a Leibnitz-bizottság, természetes, hogy nagyobb terjedelemben, a saját munkájára nézve csak ezentúl fog alapul lerakni. A müncheniek kiszámították, hogy az ő 18, egyenkint 500—600 lapra terjedő kötetet tevő Corpus-uk 90,000 márka költséget igényel, melyet részben a kiadó, rész-

ben a bajor akadémia Thereianos-alapja fedez és melynek pótlására a szövetskezett akadémiaák hozzájárulására számítanak.

Csak laza kapcsolatban áll a Szövetség teendőivel *Glasson*-nak, az Académie des Sciences morales et politiques tagjának jogtörténeti tanulmánya: „Sur la condition civile des étrangers en France“, melynek alkalmából a Szövetség csak azon óhaját fejezhette ki, hogy az idegen-jog története, fejlődése és jelen állása egyéb országok jogtörténetének szempontjából is a *Glasson*éhoz hasonló tanulmányokra nyujtson alkalmat.

Nem lehetett a Szövetség tárgyalásainak sorrendjére tűzni a *világnyelv* (Volapük stb.) érdekében szétoosztott különféle előterjesztéseket, egyrészt, mert nem tudományos, hanem pusztán gyakorlati természetűek, másrészt pedig azért nem, mert nem akadt akadémia, mely e javaslatokat magáévé tette volna. Így tehát a „Weltsprachen-Zentralverein für Steiermark“ részéről f. é. áprilisban Akadémiánkhoz küldött és az április hó 25-ikén tartott összes ülésből (105. sz. a.) hozzánk áttett ügy teljesen tárgyalanná vált. Nincsen róla mit jelentenünk.

Íme, ennyi az a munka, melyet az Akadémiák Szövetségének e második sectiója végezett. Végezte pedig az angol kormányzó és tudós körök lekötelező figyelme mellett, mely a Royal Society, a University of London, a londoni Lord Mayor, a Dean of Westminster, a cambridgei és oxfordi college-k tiszteletünkre rendezett bankettjein és ünnepélyein nyilatkozott. Május 26-ikán délután windsori kastélyában a királyi pár is fogadta az akadémiaák kiküldöttjeit és egyúttal módot nyujtott nekünk arra, hogy a történelmi nevezetességű hely emlékeit szakavatott vezetés mellett szemlélhessük.

A bankettekén ékesszóló szónokoknak alkalmuk nyílt a Szövetség eszméiről magas színvonalon nyilatkozni. Hallottuk *Lord Goschen* fenkölt gondolatait a nemzetek együttműködéséről a tudományos feladatok terén. S tényleg, az Akadémiák Szövetségének intézménye már eddig is biztató jelelt adja az alapítását vezérő eszmény beteljesedésének: hogy a szellemi munka terén omoljanak le a nemzeteket egymástól elválasztó sorompók. S hogy e korszakunkban a népek legjobbainak közös tudományos törekvése minden politikai és nemzeti versengés fölött diadalt ül: nincsen rá nemesebb példa, mint a *porosz* és a *francziu* akadémiaák eredményes szövetskezése a Leibnitz-munka körül.

Ily szövetskezésre, a mint e második jelentésünk is bizonyítékát nyujtja, az Akadémiák Szövetsége öt éves fennállása óta a tudományos eszméknek nagy sorát penditette meg, olyanokét, melyeknek gyakorlati végrehajtása mind az anyagi eszközöket, mind pedig a szellemi tehetséget tekintve, csakugyan egyesült erők kifejtését igényli. Előrelátható, hogy ha kitűzött feladatának tényleg megfelelni akar, idővel a hozzájáruló akadémiaáknak nemcsak vajmi elméleti

rokonérzését, kiküldöttei személyében történő képviseltetését, hanem a szellemi munkában való cselekvő részvételüket és — a minék ugyan némi prózai ize van — az egyes megoldandó feladatok *anyagi* elősegítését kell óhajtania. E nélkül csak elméleti munkát végezhet, tudományos célokat kitűzhet, de megoldásukhoz nem foghat, az egyesült erőket nem viheti sikra. Akadémiánk eddig a Szövetség minden ülésére kiküldötte képviselőit; az egyik munkához — az Islám encyclopaediájához — anyagi támogatással is hozzájárul. Akadémiánk szellemi súlyának, tekintélyének, a többi nagy akadémiákkal való versenyképességének érdekében mulhatlanul szükséges volna azonban, hogy abban a helyzetben legyünk, hogy a nemzetközi tudományos mozgalmakban és alkotásokban mennél sűrűbben legyen anyagi részünk, más szóval, hogy mennél több feladat végrehajtásához járuljunk hozzá anyagi támogatással is. Ily esetben a feladatok szellemi részéből is inkább lesz módunkban a minket illető részt kivenni, helyet foglalni azon nemzetközi testületekben, melyek a feladatok előkészítésével és tudományos végrehajtásával vannak megbízva. Képviselőinknek módot kell nyújtani arra, hogy elméletileg hozzájáruló szavazatukat a cselekvő részvétel ígéretének lehetőségére érthessék, ha nem is minden, de legalább is néhány esetben. A jelentésünk során fel említett vállalatok közt vannak olyanok, melyek tudományos fontosságuk miatt minden tudományos testület anyagi és szellemi támogatására nagy mértékben érdemesek. Nem állhatunk félre.

Jól tudjuk, hogy Akadémiánk rendes budgetjéből az ily anyagi hozzájárulás eszközeire nem telik. De van rá példa a külföldön — és e tekintetben konkrét esetekkel rendelkezünk —, hogy a kormányok bizonyos évi meghatározott összeget bocsátanak a tudományos akadémiák rendelkezésére, egyenesen az Akadémiák Nemzetközi Szövetségének munkáihoz való hozzájárulás céljaira. Ennek meg kellene lenni nálunk is.

S ez okból az a javaslatunk, hogy Akadémiánk tegyen előterjesztést arra nézve, hogy közoktatási kormányunk az Akadémiák Szövetségétől megindítandó tudományos vállalatokban való anyagi részvétel céljaira az országos költségvetés keretében egy külön meghatározott évi összeget bocsásson Akadémiánk rendelkezésére. A támogatandó vállalatok meghatározása természetesen az Akadémiát illeti.

Az Akadémiák Szövetsége harmadik ülősszakát, 1907-ben, a közülés egyhangú határozatából *Bécsben* fogja tartani. A most következő három évben ennél fogva, a Szövetség szabályai szerint, a bécsi cs. Akadémia veszi át az *Académie directrice* hivatását.

Than Károly rt., Goldziher Ignác rt.,
a M. Tud. Akadémia kiküldött képviselői.
